

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Tento text byl přeložen v rámci volitelného semináře **Překlad a analýza odborných lingvistických textů**, který se uskutečnil v zimním semestru 2009 na FF UK.

Vedoucí semináře: Mgr. Jan Chromý

Hlavní překladatel: Dominika Doleželová

Překlad je určen výhradně pro studijní účely.

Veškeré připomínky a komentáře směrujte na adresu jan.chromy@ff.cuni.cz.

Fonologické koreláty sociální stratifikace¹

William Labov

Úvod

Pokud studium jazyka nahlížíme v jeho společenském kontextu, zdá se, že to pro nás zároveň znamená zkoumat i drobné odlišnosti v jazykovém chování. Strukturální analýza hláskových systémů řadu let čerpala ze zřejmé abstrakce od těchto odlišností. Drobné rozdíly v rámci systému byly jednoduše označovány za „volné“ nebo „sociální varianty“ a veškerá pozornost se soustředila na abstraktní uspořádání stálých rysů. Abychom však mohli porozumět dynamice těchto systémů, mechanismům jejich vývoje a jejich rolím v životě společnosti, je užitečné tento postoj přehodnotit. Pokud je jazykový rys u různých mluvčích nebo na různých místech konstantní, je pro nás nudný a nezajímavý. Pokud se však mezi dvěma promluvy nebo mluvčími objeví nějaké odlišnosti, náš zájem o něj vzroste. Objevuje se tato odlišnost opakovaně? Je její výskyt možné přisoudit nějaké sociální skupině nebo kontextu? Má odlišnost nějaký společenský význam? Pokud od analýzy jazykových konstant přejdeme ke zkoumání jazykových proměnných, dosáhneme realističtějšího způsobu porovnávání systémů a vyměřování jejich vzájemných rozdílů. S rozvojem kvantitativních metod se nám navíc vyjevují korelace mezi jazykovými a společenskými vzorci.

Podstatným slovem je zde *kvantitativní*. Jakožto běžní rodilí mluvčí, pocházející z určitého regionu a z určité generace, přijímáme velké množství kvalitativních informací z drobných rozdílů mezi projevy ostatních. Úkolem jazykovědce je stanovit kvantitativní měřítka, s jejichž pomocí by se takovéto informace staly přesným prostředkem srovnávání a dalšího abstraktního zacházení.

Při důrazu na kvantitativní postupy však narazíme na jeden paradoxní prvek. Jedním z nesporných úspěchů strukturální lingvistiky se stal rozklad různých kontinuálních dimenzí na kvalitativní jednotky, které byly pojmány jako zcela rozdílné, ohraničené náhlými přechody v podobě binárních rysů. Tento model se stal úspěšnou reprezentací synchronní struktury, ovšem pouze s jedinou funkcí – kognitivní komunikací. Ve zvýšené míře se jeho omezení stala viditelná v době, kdy lingvisté začali analyzovat funkce jazyka v kontextu řečového společenství (Hymes 1962). Další otázky vyvstaly při zkoumání původu a dynamiky jazykových změn: v několika

¹ Původně vyšlo v časopisu *American Anthropologist*, 66, 1964, s. 164–176.

empirických studiích bylo možné nastínit detailní kvantitativní strukturu ležící pod úrovní kvantitativní funkční jednotky.

Pro mapování distribuce odlišností v používání diftongů /ai/ a /au/ byla v předcházející studii, zaměřené na řeč obyvatel ostrova Martha's Vineyard (Labov 1963), vytvořena určitá číselná indexace. Jazykové vzorce poté byly porovnány s vzorci společenskými. Díky tomuto porovnání vyšla najevo společenská motivovanost hláskových změn, kterou studie zaznamenává.

Při použití stejné metody v centru New Yorku se objevil takový vzorec sociální stratifikace, ve kterém se zároveň odrážely všechny ostatní formy společenské diferenciaci. Mohli bychom očekávat, že takto rozšířený sociální vzorec se bude ve velké míře odrážet v řadě jazykových proměnných; na společenský význam jazykových proměnných pro členy řečového společenství by měly ukazovat korelace s objektivními ukazateli třídní stratifikace. V tomto případě nebyla analýza sociální variace v jazyce pouhým dodatkem k analýze fonologického systému funkčních jednotek, ale naopak byla k této analýze nezbytnou přípravou. V New Yorku vykazuje řeč většiny jednotlivců velké množství odchylek a kolísání, a to navzdory potřebě koherentního jazykového systému k rozumné komunikaci; v kontextu struktury stylové a sociální variace, charakteristické pro dané společenství, se však zdá zapadat do silně určeného systému.

Průzkum na Lower East Side

Data pro toto pojednání jsou převzata z již dokončené studie sociální stratifikace angličtiny na území New Yorku (Labov 1964), obzvláště pak z průzkumu Lower East Side vedeného autorem za asistence Michaela Kace z Haverford College. Na tuto část New Yorku byl zaměřen sociologický průzkum uskutečněný v roce 1961 (šlo o přípravu k programu Mobilization for Youth). Díky spolupráci Mobilization for Youth a New York School of Social Work bylo možné za základ lingvistického výzkumu vzít už sestavený vzorek.² Lingvisté tak byli zbaveni těžkého úkolu, jenž spočíval například v sepisování 33 000 bytových jednotek, sestavování náhodného vzorku z celkového počtu 100 000 obyvatel, určování srovnávacího sociálního statusu a v průzkumu společenských cílů a postojů. Mimoto měl náš výzkum výhodu v efektivitě, protože mohl sestavit stratifikovaný vzorek pouze z té části populace, která nás zajímala, tj. dospělí rodilí mluvčí angličtiny žijící v oblasti minimálně dva roky a déle. Protože socioekonomická, rasová a etnická skladba populace byla již detailně známa, bylo možné vybrat z každé podskupiny minimální počet osob, který by poskytl adekvátní charakterizaci jazykových zvyklostí jednotlivých podskupin.³

Relativní socioekonomický status osob, které byly dotazovány, byl stanoven na základě sociologického výzkumu, a to pomocí objektivního indexu produktivních charakteristik sestavených Mobilization for Youth (Michael 1962). Tento index kombinuje tři ukazatele: povolání [živitele rodiny], vzdělání [dotazovaného⁴] a výše rodinného příjmu. Detailní korelace těchto ukazatelů s jazykovým chováním ukázaly, že s jazykovými proměnnými nebyly jednotlivé

² Jsem obzvláště zavázán Dr. Lloydovi Ohlinovi z New York School of Social Work a Dr. Wyattovi Jonesovi z organizace Mobilization for Youth za povolení použít za základ svého výzkumu jejich práci z roku 1961 a za jejich spolupráci na mnoha částech této práce.

³ Stabilitní sady sociálních a stylistických variací mohou být vyvozovány již ze spolupráce s 25 informanty, neboť se ukazuje, že už od 5 až 10 osob můžeme získat reprodukovatelný výsledek pro danou společenskou třídu. Větší vzorek, 81 Newyorčanů, kteří byli k dispozici pro zde popisovaný výzkum, nám nicméně dovoluje provést také výzkum nadstavbových vzorců (jako je vzorec překřížení uvedený níže) a rovněž jiných proměnných jako rasová nebo etnická příslušnost, věk či pohlaví. Celkově můžeme poznamenat, že jazykové chování vykazuje mnohem větší míru pravidelnosti, jako je tomu o jiných typech společenského chování, a vystačí tak s menšími vzorky.

⁴ Původní index MFY popisoval pro zařazení informanta ke společenské třídě vzdělání živitele rodiny; v konečné analýze obě metody dosahují stejného výsledku.

ukazatele v tak blízké korelaci jako kombinovaný index všech tří ukazatelů.⁵ Tento poznatek v podstatě potvrzuje lineární povahu socioekonomického indexu a naznačuje, že abstrakce *třídního statusu* je pro adekvátní analýzu sociálního a jazykového chování nezbytná.

Uvedený socioekonomický index rozděluje populaci do deseti tříd, označovaných čísly 0 až 9. Různé vzorce jazykových a společenských měřítek se obecně shodují na rozdělení této škály do čtyř třídních vrstev. Ty můžeme formálně označit následovně: 0–1, nižší třída; 2–5, dělnická třída; 6–8, nižší střední třída; 9, vyšší střední třída. (Třídy 2 a 5 jsou okrajové, občas se řídí chováním nižší, resp. nižší střední třídy.)

Cílový vzorek pro provedení lingvistického výzkumu sestával ze 195 dospělých rodilých mluvčích angličtiny pobývajících na Lower East Side v letech 1961 až 1963. Pro náš výzkum se nám podařilo získat 81 % z nich. Kompletní lingvistické rozhovory, hodinu až hodinu a půl trvající sezení, byly tedy nahrány se 122 informanty. Zde poskytnuté údaje zachycují řeč 81 dotazovaných, kteří vyrostli v New Yorku;⁶ údaje jedné třetiny dotazovaných, kteří nebyli rodilí Newyorčané, poskytují hodnotný základ pro odlišení jazykových struktur, které jsou pro New York příznačné, od struktur charakteristických pro východní část Spojených států jako takovou – tento materiál zde však prezentován nebude.

Výběr jazykových proměnných

Pro výběr jazykových proměnných do kvantitativní studie existují čtyři hlavní kritéria. Aby byl výzkum co nejučelnější, měla by vybraná proměnná být *frekventovaná*, mít určitou *odolnost vůči vědomému potlačení*,⁷ být nedílnou *součástí nějaké rozsáhlejší struktury* a být snadno *kvantifikovatelná na lineární stupnici*. V našem kvantitativním výzkumu se opíráme o segmentální fonologické rysy, které na základě uvedených kritérií vycházejí jako nejužitečnější.⁸

V průzkumu Lower East Side bylo zmapováno užívání pěti hlavních fonologických proměnných. V tomto pojednání označujeme fonologickou proměnnou pomocí kulatých závorek, např. (r), oproti fonematické jednotce /r/ a fonetické jednotce [r]. Jednotlivé hodnoty fonologické proměnné mohou pokrýt širokou škálu fonematických a fonetických jednotek: jsou označovány čísly uvnitř závorek (r-1). Průměrné indexikální skóre jednotlivců nebo skupin je vyjadřováno číslem za závorkami, např. (r)-22.

Pěti zmíněnými fonologickými proměnnými jsou: (r), zaznamenávající přítomnost nebo nepřítomnost koncového a předsouhláskového /r/; (eh), označující výšku samohlásky ve slovech jako *bad, ask, half, dance* [jako protiklad k *bat, back, lap*]; (oh), označující výšku samohlásky ve slovech jako *off, chocolate, all*; (th), realizace první souhlásky *thing, though, three* jako okluzivy, afrikáty

⁵ Index kombinující dva ukazatele – zaměstnání a vzdělání – byl vhodný k analýze těch jazykových proměnných, které se vytvořily v relativně rané době informantova života. Analýze socioekonomického indexu a individuálních ukazatelů se věnuje osmá kapitola mé výzkumné zprávy (Labov 1964).

⁶ Primárně se zaměřujeme na informantovo bydliště ve věku od 5 do 13 let. V tomto věku jsou charakteristické rysy řeči fixovány nejvíce.

⁷ Odolnost vůči vědomému potlačení není nutná, ale úplné potlačení proměnnou vyřazuje z rejstříku měřitelných veličin. Například užívání výrazu *ain't* je ve většině kontextových stylů naprosto potlačeno, proto by jen stěží mohl být zkoumán v práci takového typu. Na druhou stranu pokusy zvýšit míru vyslovování *r* má jen malý dopad na výsledné hodnoty – jak zde indexy ukazují.

⁸ Syntaktické a morfologické indexy mají značný význam pro svou důležitost ve společenském povědomí, pro svou nízkou frekvenci a možnost snadného vědomého potlačení je však jejich využití v kvantitativním výzkumu obtížnější. Častá a ve formálních kontextech těžko pozměnitelná jsou intonační vodítka, na rozdíl od segmentální oblasti zde však postrádáme obecnou teorii a také výstižný způsob pro zaznamenávání intonace. Některá ze statistických měření užívaná v psycholingvistickém výzkumu, např. type-token ratio (měření lexikální rozrůzněnosti), mohou na použitých datech leccos ukázat, ale kvůli obtížnému výpočtu, které vyžadují, jsou pro popis jazykového chování méně efektivní, než indexy zde užívané. O společenských procesech se nepochybně více dozvíme při užívání indexů, které samy o sobě mají nějaký společenský význam, než za pomoci statistických měření prováděných *ad hoc*.

nebo frikativy; (dh), odpovídající znělé počáteční souhlásce u *then, this, the*, atd. V tomto článku se budeme detailněji zabývat proměnnými (r), (eh) a (th).

Izolovanost kontextových stylů

Výše uvedené fonologické proměnné jsou obzvláště užitečné, protože vykazují nejen interpersonální, ale také intrapersonální variace. V řeči většiny Newyorčanů tyto proměnné variují kontinuálně a pravidelně v různých stylech i kontextech. Je to jejich největší výhodou, zároveň však také největší nevýhodou. Díky takové variaci se můžeme o jazykové struktuře dozvědět více než v jiných regionech, jako např. na ostrově Marta's Vineyard, kde většina mluvčích užívá pouze jeden styl. Nejprve však musíme kontrolovat kontext a vymezit řečové styly, které se v těchto kontextech objevují.

Pro zkoumání sociální stratifikace je třeba sestavit náhodný vzorek. K tomu je třeba vyjít z formálních, strukturovaných rozhovorů. Formální rozhovory však navozují kontext, v němž se obvykle realizuje pouze jediný řečový styl: pečlivá řeč. Za jiných okolností však může být velký objem informantovy řečové produkce značně odlišný. Takovouto mluvu, tedy běžnou řeč, můžeme zaslechnout na ulicích, v restauracích, na Coney Islandu. Ale i anonymní pozorování na těchto místech by bylo zkreslující. Existují zvláštní skupiny lidí – lidé, kteří se pohybují na nárožích, lidé, již jezdí na Coney Island, nebo kteří mluví tak nahlas, že je nelze přeslechnout. Rozhovor tak zůstává nezbytným nástrojem umožňujícím průřez celou populací. Co všechno tedy můžeme zjistit s jeho pomocí?

Nejprve můžeme měřit informantův jazykový rozsah tím, že posuneme kontext a styl od pečlivé řeči směrem k formálnějšímu vyjadřování. Informantovi předložíme standardní text s vyšší koncentrací sledovaných proměnných a nahráváme styl, jakým jej čte. Poté mu předložíme seznam izolovaných slov, který se řídí vzorci fonetických alternací, anebo jej požádáme, aby vědomě vyslovoval jisté minimální páry, které předtím při čtení vyslovoval neuvědomovaně. Tímto postupem získáme dva další řečové styly, vyznačující se vzrůstající formalitou. S tímto výsledkem se ale nemůžeme spokojit, protože potřebujeme „dosáhnout“ také na běžnou řeč informantů, na řeč, kterou se spílá dětem, vtípkuje s přáteli nebo se objednává kus koláče. Je to podobný problém, jako když se snažíme zjistit, zda světlo v zavřené ledničce svítí, nebo nesvítí.

Abychom tento problém vyřešili, potřebujeme vytvořit situace, ve kterých se uplatní běžná řeč, anebo je přípustné užívání spontánní řeči, a poté stanovit formální metodu, kterou definujeme výskyt těchto řečových stylů. *Běžnou řeč* rozumím normální řeč užívanou v neformálních situacích, kdy se používanému jazyku nevěnuje pozornost; *spontánní řeč* rozumím vzorec používaný ve vzrušených a emocionálně nabitých promluvách, které nejsou ovlivňovány formálností situace. Oběma těmito stylům je vlastní snížená zvuková kontrola. Mluvíci jsou při nich méně schopni udržet osvojený prestižní vzorec na úkor používání dřívější, „rodné“ hláskové produkce. Ve výsledcích našeho výzkumu uvádíme spontánní a běžnou řeč pod jedním označením, běžná řeč, neboť se u nich projevoval ekvivalentní vzorec.

O běžné řeči mluvíme tam, kde převládá minimálně jedna z pěti vybraných kontextových situací a kde zároveň můžeme objevit minimálně jeden z pěti nefonologických podnětů. Kontextovými situacemi jsou: řeč mimo formální rozhovor, diskuse se třetí osobou, poznámky nebo monology, které přímo nesouvisí s odpověďmi na pokládané otázky a dvě z témat v rámci rozhovoru. Jedním z těchto témat je diskuse o dětských říkankách; spontánní řeč je normální např. v:

*My mother, your mother lives across the way,
Two-fourteen East Broadway,
Every night they have a figur
And this is what they say...*

Následně rozhovor směřuje k otázce: „Byl/a jste někdy v situaci, kdy jste si myslel/a, že vám jde o život, kdy jste si řekli, „a je to tady?“ Pokud osoba odpoví kladně, ptáme se: „Co se stalo?“ Zde vzniká psychologický tlak na to, dokázat, že šlo o skutečné a ne vymyšlené nebezpečí, a mluvčí bývá natolik vtažen do svého vyprávění, že je jeho pozornost soustředěna pouze a jen na vykreslení minulosti.

Pokud se mluvčí dostane do jedné z výše uvedených situací, hledáme jedno z pěti vodítek: změny v tempu, výšce či hlasitosti; smích; nebo změny v dýchání. Pokud se objeví alespoň jedno z těchto vodítek, proměnné v daném úseku jsou zařazeny pod *běžnou řeč*.

V tabulce se, už při zařazení několika málo informantů, ukazuje, že tyto formální definice odpovídají obvyklým alternačním vzorcům charakteristickým pro Newyorčany. Jeden z reprezentantů střední třídy například užívá 19 % /r/ ve finální a předsouhláskové pozici. Pokud používá běžnou řeč, užívání tohoto prvku klesá na 0 %. Naopak při čtení se výskyt zvyšuje na 24 %, při čtení izolovaných slov dokonce až na 53 % /r/. Mluvčí z vyšší střední třídy následuje stejný vzorec, avšak na vyšší úrovni, mluvčí z dělnické třídy na nižší úrovni. Např.:

		(r)		
3 jednotlivci	Běžná řeč	Pečlivá řeč	Řeč při čtení	Výslovnost slov
Vyšší střední třída	69	85	96	100
Střední třída	00	19	24	53
Dělnická třída	00	05	14	29

Téměř všechny takovéto výřezy z naší populace ukazují tuto typickou dvousměrnou stratifikaci, ve které se zrcadlí hierarchie stylů a hierarchie sociálního postavení. Můžeme tedy předpokládat, že i data získaná se skupinou 81 informantů budou reprezentovat zvyky populace jako celku.

Třídní stratifikace proměnné (th)

První proměnnou, kterou se zde budeme podrobněji zabývat, je (th), realizace počáteční souhlásky u slov jako *thing, through* atd. Tato proměnná není pro město New York až tak specifická, její společenský význam je zhruba stejný na většině míst Spojených států. Fonologický index k jejímu označení má celkem tři hodnoty: (th-1), frikativní forma [θ], (th-2), afrikáta [tθ] a (th-3), nenapjatá okluziva [t]. Pokud informant v rámci jednoho stylového kontextu používá pouze formu (th-1), jeho průměrné indexové skóre je v rámci tohoto kontextu (th)-00. Za každé užití formy (th-2) se připočítává jeden bod, za každé užití (th-3) body dva; konečné indexové skóre (th) získáme sečtením celkového počtu bodů, vydělením celkovým počtem výskytů proměnné a následným vynásobením 100. Pokud by informant používal pouze okluzivní formu dosáhl by skóre (th)-200. Žádný rodilý Newyorčan však pouze okluzivy nebo afrikáty nepoužívá: tento rys je skutečnou proměnnou pro všechny informanty kromě těch, kteří užívají pouze prestižní formy.

Diagram 1 ukazuje třídní stratifikaci proměnné (th) u 81 informantů, rodilých Newyorčanů, ve čtyřech kontextových stylech. Vertikální osa představuje průměrné indexové skóre (th). Na horizontální ose jsou zobrazeny kontextové styly, zleva doprava od nejméně formálního po ty nejvíce formální. Na pozici A vidíme skóre běžné řeči, na pozici B pečlivou řeč, na pozici C čtecí styl a na pozici D výslovnost izolovaných slov. Průměrné indexové skóre pro každou z pěti třídních vstev je vyznačené u každého z kontextových stylů, bodové hodnoty každé ze skupin jsou spojeny rovnou čarou. V dolní části diagramu můžeme vidět, že se průměrné skóre vyšší střední třídy ve všech kontextových stylech blíží nule: tato skupina se od prestižního standardu, jakou používají televizní a rozhlasoví hlasatelé, odlišuje jen velmi málo. V pořadí druhá skupina, nižší střední třída, je v diagramu rozdělena na dvě poloviny. Obě používají stejné množství okluziv a afrikát při každodenním vyjadřování, ale liší se ve schopnosti přiblížit se prestižnímu standardu v pečlivější řeči. Všechny podskupiny v rámci střední třídy se značně odlišují od

zástupců dvou nižších tříd. Dělnická třída, kterou reprezentují převážně manuálně zaměstnaní dělníci, dosahuje (th) skóre v běžné řeči kolem 70 a výrazný pokles skóre vykazují pouze při čtení a výslovnosti izolovaných slov. Nejvyššího skóre ve všech kontextových stylech dosahuje nižší třída; jedná se velmi různorodou sociální třídu s velkým podílem trvale nezaměstnaných, osob z rozpadlých rodin nebo s nízkým stupněm vzdělání.

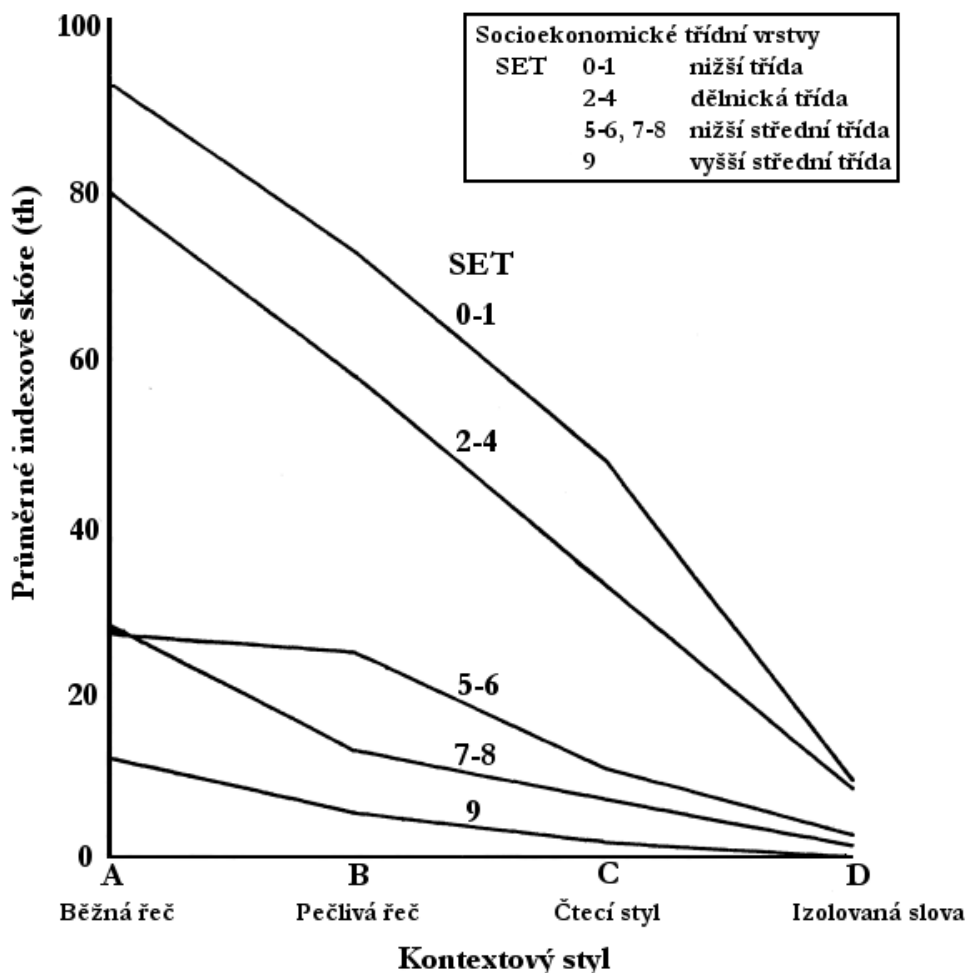


Diagram 1: Třídní stratifikace (th).

Vzorec, který se objevuje na tomto diagramu, bychom mohli nazvat *ostrou stratifikací*: v tomto případě je populace jednoznačně rozdělena na dvě části podle způsobu užívání proměnné (th). Podobná situace se ukazuje při indexikaci znělé opozice, (dh). Pravidelnost tohoto vzorce je pozoruhodný jev: podrobná třídní klasifikace nalezena v běžné řeči se opakuje a potvrzuje i u tří dalších, formálnějších stylů. Stejně tak vzorec stylové stratifikace, který sleduje vyšší střední třída, je opakován a potvrzován všemi čtyřmi třídami ostatními. Toto pravidelné uspořádání má sebepotvrzující a autonomní schopnost, což je charakteristické pro jazykové systémy, o kterých Meillet říkal: „tout se tient“. V pravidelné struktuře tohoto typu může být kterýkoli chybějící údaj nahrazen úzkým ohraničením, neboť jeho hodnota závisí na hodnotách všech sousedících bodů. Jen stěží bychom si mohli představit nějaké nelingvistické kulturní měření, které by poskytovalo tak komplexní přehled kvantitativních vztahů s ostatními formami společenského chování.

Třídní stratifikace proměnné (r)

Další proměnná, kterou se zde budeme zabývat, je od té předcházející značně odlišná. Zatímco proměnná (th) je proměnnou se stabilní společenskou historií, společnou velké části Spojených

států, proměnná (r) je zapojena do rychlé jazykové změny, která je charakteristická především pro město New York. Tradiční řečový vzorec Newyorčanů, jak jej popsali Babbitt (1896), Franková (1948), Hubbell (1950) a Kurath s McDavidem (1961), byl konzistentní: foném /r/ se v koncové nebo předsouhláskové pozici nevyskytoval. Podle toho vzorce je *god* homofonní s *guard*, *sauce* se *source*, nebo *bad* s *bared*. Prestižní výslovnost, která stavěla na základě tohoto vzorce, byla silně ovlivněna řečí východní Nové Anglie a britskou řečí, v nichž se rovněž koncové a předsouhláskové /r/ nevyskytovalo. V posledních desetiletích se ve městě rozšířil nový prestižní vzorec, založený na dialektu charakteristickém pro severní regiony mimo východní Novou Anglii, v němž se /r/ vyslovuje. Původní prestižní vzorec byl v řeči téměř všech našich informantů nahrazen tímto vzorcem. Diagram 2 znázorňuje třídní stratifikaci (r), která vyplývá z přejímání prestižního vzorce vyslovování r. Vertikální osa představuje průměrné indexové skóre proměnné (r): tato skóre jsou vyjádřena v procentech všech slov s historickým (nebo pravopisným) výskytem r na konci slova nebo před souhláskou, kde mluvčí užívali nějakou formu zúženého souhláskového /r/.⁹ Na horizontální ose nalezneme kontextové rozdělení stylů zleva doprava od nejméně formálních k nejvíce formálním. Úplně napravo vidíme jednu zvláštní kategorii (D'): jedná se o subkategorii izolovaných slov, v nichž je veškerá pozornost informanta věnována proměnné (r) – jedná se o takové minimální páry jako např. *docke* a *dark*, *god* a *guard*, *sauce* a *source*. (Dvojice slov jako *nearer* a *mirror* nejsou v této subkategorii zahrnuty, náleží ke skupině D.)

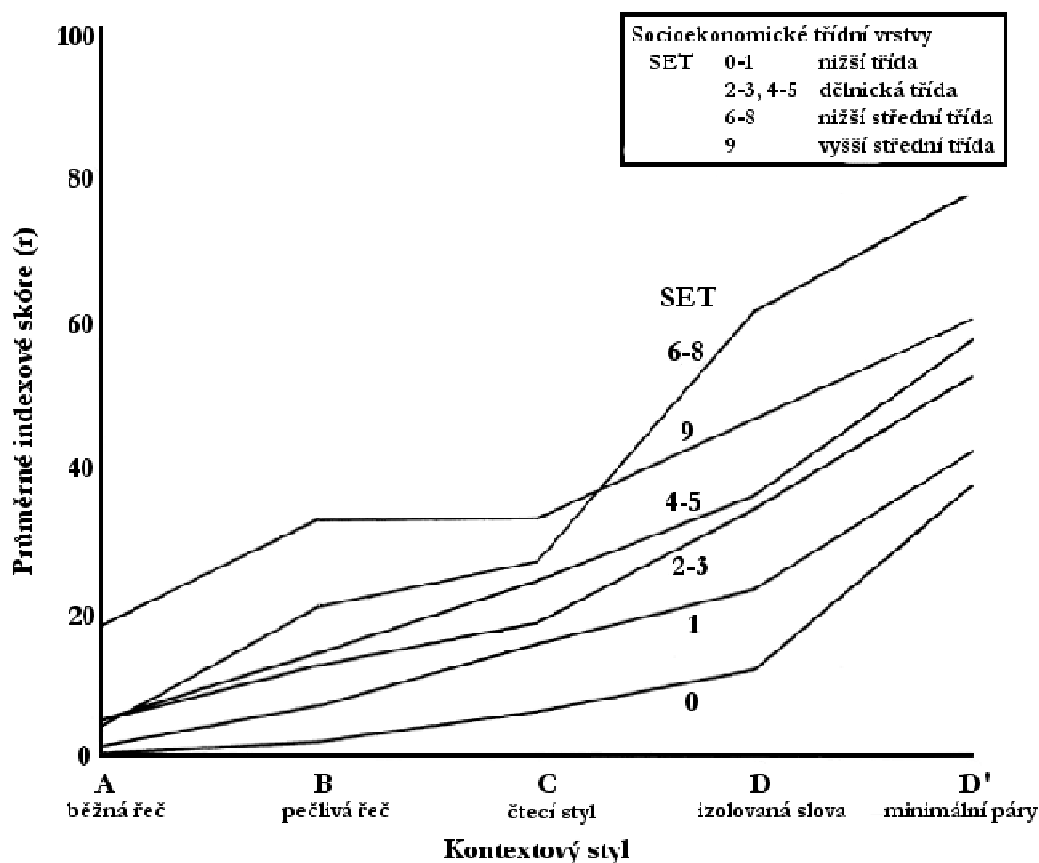


Diagram 2: Třídní stratifikace (r).

V diagramu 2 je populace rozdělena na šest odlišných třídních skupin, hodnoty indexového skóre (r) jsou vyznačeny u každé skupiny pro každý kontextový styl. Jako celek bychom tento

⁹ Jedna ze skupin slov je vyňata a popsána vlastním indexem: jedná se o slova, ve kterých /r/ následuje po přízvučné, středové samohláskce, např. ve slovech jako *bird*, *work*, *shirt*. Rychlý zánik tradiční hlásky /ey/ v těchto slovech vedl k brzkému a relativně konzistentnímu vyslovování /r/ v těchto slovech většinou částí populace.

vzorec mohli označit jako *jemnou stratifikaci*, neboť se ukazuje, že bychom mohli třídní kontinuum rozdělit na tak malé jednotky, jaké jen nám velikost vzorku dovoluje, a korelovat je s užíváním (r).

Zcela vlevo, u stylu A, vykazuje signifikantní podíl vyslovování *r* pouze nejvyšší společenská vrstva. Jinak řečeno, v každodenní řeči je proměnná (r) ukazatelem prestiže pouze u vyšší střední vrstvy. Avšak u formálnějších stylů stoupají indexy proměnné (r) u jiných skupin strměji, než je tomu u skupiny 9. Můžeme to pozorovat především na chování nižší střední třídy (skupin 6–8), která vykazuje v používání (r) extrémně prudký nárůst. Zatímco v běžné řeči této třídy se *r* téměř nevyskytuje, u nejformálnějších stylů dosahují průměrného skóre až 80 %, a to je podstatně více, než dosahuje vyšší střední třída. Toto „překřížení“ v diagramu by se na první pohled mohlo jevit jako odchylka od běžné korelace jazykového a společenského chování, avšak podobné křížení můžeme nalézt i v dalších diagramech sociální stratifikace – vlastně ve všech diagramech, které mapují procesy jazykové změny.

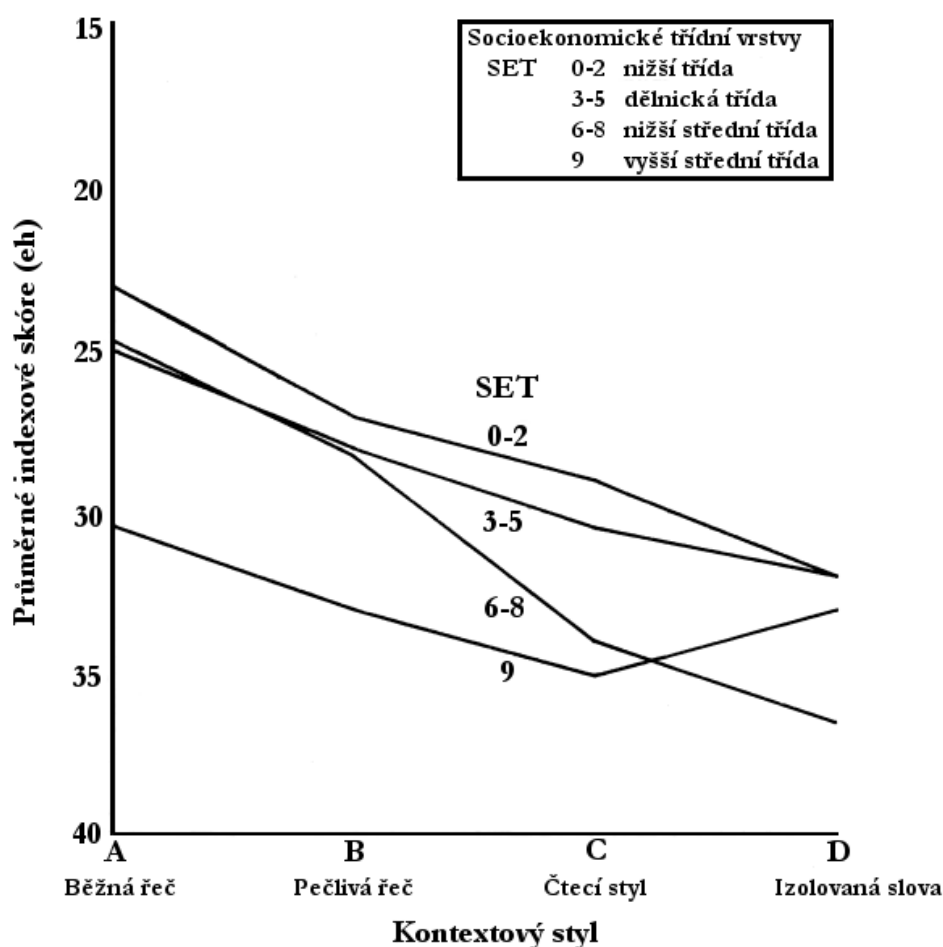


Diagram 3: Třídní stratifikace (eh).

Například diagram 3 znázorňuje třídní stratifikaci v užívání proměnné (eh). Tato proměnná reflektuje výšku samohlásky, která se vyskytuje např. ve slovech *bad, dance, ask, half*, atd. – jde o slova, která v jiných dialektech obsahují krátkou hlubokou přední samohlásku /æ/. Proměnou (eh) můžeme najít u těch slov obsahujících diafónem /æ/, která jsou jednoslabičnými morfémy končícími znělými okluzivami, neznělými frikativami či nosovkami /m/ a /n/, a také u odvozenin od těchto slov. Index je sestaven jako následující škála:

	Foneticky	Příklad
(eh-1)	[ɪ:ə, ɛ:, e ⁺ :ə]	<i>beer</i>
(eh-2)	[ɛ:ə, e:ə]	<i>bear</i>

(eh-3)	[æ ⁺]	
(eh-4)	[æ:]	<i>Bat</i>
(eh-5)	[a ⁺]	<i>ask</i> v řeči východní Nové Anglie

Indexové skóre je vypočítáno jako vynásobení průměrné hodnoty všech výskytů proměnné (eh) deseti. Vertikální osa na diagramu 3 znázorňuje průměrné skóre proměnné (eh), na horizontální ose nalezneme kategorie kontextových stylů. Opět zde můžeme vidět pravidelnou korelaci jazykového a společenského chování, přičemž nižší střední třída (6–8) převyšuje vyšší střední třídu na úrovni nejformálnějších stylů.

Na tomto diagramu můžeme vidět, že vyšší střední třída v nejvíce formálním stylu obrací směr fonologického posunu směrem k (eh)-30 u izolovaných slov jako *bat, bad, back, bag, bacte, bath*. Tento retrográdní posun se připisuje přítomnosti jistého počtu informantů z vyšší střední třídy, kteří jsou schopni zachovávat střední alofon (eh-3), zvýšené [æ⁺], který je charakteristický pro dřívější prestižní výslovnost a také pro informanty s vysokoškolským vzděláním, kteří do New Yorku přicházejí z dalších severních regionů. Pro většinu rodilých Newyorčanů však mezi alofonem (eh-2), [ɛ:ə], tj. úrovní *where* či *bear*, a alofonem (eh-4), [æ:], prodlouženou a napjatou podobou samohlásky v *bat*, žádný další alofon není. Zatímco u mnoha mluvčích z vyšší střední třídy (i když ne úplně u všech) převažuje výskyt (eh-3), všichni mluvčí z nižší střední třídy se řídí normou (eh-4); diagram 3 ukazuje, že tato skupina se blíží téměř konzistentnímu vyslovování (eh-4). Kolísání v rámci stylu D u nižší střední vrstvy se odehrává v rámci (eh-1) a (eh-2), tedy [bæɪ, bæ:d, bæ:k, bæ:g, bæ:tš, bɛ:ədž, bæ:θ...].

Příznačnost proměnné (eh) je ještě nápadnější ve výslovnosti mluvčích z dělnické třídy, přestože jsou méně konzistentní v dosažení normy (eh-4). Můžeme bez nadsázky tvrdit, že výslovnost (eh) je tou fonologickou proměnnou, která je pro mluvčí dělnické třídy při snaze o pečlivou, korektní řeč nejdůležitější.

Ostatní jazykové proměnné

Jazykové struktury demonstrovány předcházejícími třemi proměnnými jsou podobné těm, které můžeme vidět při tabulaci dalších proměnných, (dh) a (oh). V případě proměnné (oh) můžeme vidět vzorec, kde nižší třída a vyšší střední třída sdílí stejné průměrné hodnoty, zatímco u dvou zbývajících tříd můžeme pozorovat extrémní hodnoty v běžné řeči. Nižší třída se na sociální ani stylistické variaci této proměnné nepodílí; proměnná (oh) dosud v této skupině nedosáhla společenské významnosti. Jsou zde také fonologické proměnné, které v rámci populace ukazují pouze na sociální variaci, ale nikoli na variaci stylistickou: dosud se tak nestaly objektem se zjevnou společenskou rolí. Do této kategorie spadají samohlásky ve slovech *my* a *mouth*. Tyto interpersonální proměnné mají v řeči jednotlivců téměř konstantní hodnoty, ale v průměru skupiny ukazují na ostrou sociální stratifikaci v souladu s širším podkladovým procesem, který setrvale odlišuje řeč různých vrstev.

Výše uvedené informace jsou omezeny na měření objektivního užívání fonologických proměnných. Je také nezbytné prozkoumat subjektivní hodnocení těchto rysů a izolovat subjektivní, nevědomé reakce na jednotlivé fonologické proměnné. V dalších studiích, které byly vytvořeny na základě průzkumu Lower East Side, bylo možné určit, zda tyto proměnné ve skutečnosti slouží jako indexy umožňující průměrnému Newyorčanovi identifikovat třídní pozici jiných Newyorčanů, s přijatelnou možností omylu. Důležitější je zdá se fakt, že velká rozmanitost v používání proměnných je spjata s mimořádnou jednohlasností subjektivních hodnocení. Ta město New York vymezují jako jedno řečové společenství.

Jazykové koreláty etnické stratifikace

Rasové a etnické skupiny hrají v dynamice sociálních změn města New York podstatnou roli a mohli bychom proto předpokládat, že jejich vliv se odrazí i v jazykovém chování. Kontrast mezi židovskými a italskými skupinami v rámci našich informantů se odráží v sérii souběžných a protichůdných způsobů nakládání s proměnnými (eh) a (oh). Má smysl se domnívat, že tento starší kontrast uvolnil cestu protikladu, jenž odráží rasové linie úžeji, a ve kterém jsou proti zbytku společnosti postaveny skupiny černošských a portorických mluvčích. K této diferenciaci se váže velmi odlišná jazyková indexace, o které se je zde vhodné krátce zmínit.

V řeči Newyorčanů se vyskytuje několik marginálních fonematických odlišností, které slouží jako téměř absolutní ukazatele rasové příslušnosti. Jedním z těchto ukazatelů je absence fonemického kontrastu mezi /i/ a /e/ před nosovkami. Naprostá většina černošských mluvčích v New Yorku, ať už jsou příslušníky třetí generace rodilých Newyorčanů nebo pocházejí přímo z Jihu, ve své řeči nerozlišuje takové dvojice slov jako *pin* a *pen*, *tin* a *ten*, *since* a *cents*. Tento fonematický rys je charakteristický pro jižanskou angličtinu a je běžný i v pohraničních státech,¹⁰ za hranicemi obvyklých mezi výskytu jižanských jazykových rysů. V našem vzorku se však nevyskytovali žádní běloši, kteří by nevyrostli na Jihu a vykazovali tendence směrem k tomuto fonematickému sloučení. Na druhou stranu, mezi mladšími černošskými mluvčími toto slučování dosáhlo absolutní pravidelnosti. Občasné výjimky, na které lze narazit, bývají spojeny s určitou význačnou událostí v životě konkrétního informanta. Ve dvou případech byli výjimkou černošští mluvčí, kteří vyrůstali na Staten Islandu nebo v Bronxu bez jakýchkoli černošských přátel. V jiných dvou případech informanti uvedli, že byli v rozlišování těchto fonémů soustavně drilováni učiteli na základní škole.

Podobnou odlišnost můžeme najít u portorických mluvčích. Jedná se o absenci fonemického rozlišování mezi „*tin can*“ [kɛˈɒn] a „*I can*“ [kæɪn]. I takoví Portoričané, kteří se jinak velmi blíží výslovnosti rodilého Newyorčana, budou v rozlišování mezi pomocným slovesem *can* a podstatným jménem *can* selhávat. Ostatní Newyorčané toto rozlišují, ve formálních situacích sice někteří upravují svou výslovnost od [ɛːə] směrem k [æ:], fonematickou odlišnost mezi pomocným slovesem a výrazem pro plechovku však nikdy nezaměňují, eventuálně se záměna vyskytne v přirozené řeči, ale to jen ve zcela nepatrném množství případů.

Závěr

V různých fonologických korelátech zmíněných v této práci se odráží působivá pravidelnost vlivů, které ovlivňují řeč velkých skupin mluvčích určitými směry a k určitým amplitudám. Tuto působnost korelátů je třeba vyzdvihnout. Informace zde představené reprezentují pouze první krok ke stanovení objektivní distribuce jazykových rysů a vymezení třídních norem. Tento základ může být později užít k měření stupně oscilace mezi jednotlivci a třídními skupinami, měření, která mohou být poté korelována se sociální mobilitou i sociální nejistotou. Subjektivní reakce, nevědomé i uvážené, jsou součástí souhrnné struktury jazykového chování, které spočívá na zmiňovaných indexech objektivních. Na strukturu angličtiny v New Yorku můžeme případně nahlížet jako na komplex o mnoha rovinách, ve kterém se sociální a stylistická variace prolíná s čistě jazykovými modely kovariace.

Se stálou empirickou základnou poskytovanou kvantitativními měřeními jazykové performance jsme v pozici, ve které můžeme pozorovat probíhající jazykovou změnu tím, že spolu srovnáme dvě různé generace, nebo dokonce jen půlgenerace. Takové změny můžeme sledovat podle

¹⁰ Jako tzv. pohraniční státy se od dob války Severu proti Jihu označovaly státy Delaware, Kentucky, Maryland, Missouri a Západní Virginie. [pozn. ed.]

mnoha dimenzí jazykové struktury daného řečového společenství, a tak rozkrývat některé z nejdůležitějších otázek jazykového vývoje.

Bibliografie

BABBITT, EUGENE H. (1896): The English of the lower classes in New York City and vicinity. *Dialect notes*, 1, s. 457–464.

FRANK, YAKIRA A. (1948): *The speech of New York City*. University of Michigan dissertation. Ann Arbor, Michigan.

HUBBEL, ALLAN F. (1950): *The pronunciation of English in New York City*. New York: King's Crown Press.

HYMES, DELL (1962): The ethnography of speaking. In: Thomas Gladwin and William C. Sturtevant (eds.): *Anthropology and human behavior*. Washington, D. C.: The Anthropological Society of Washington, s. 15–53.

KURATH, HANS – McDAVID, RAVEN A. (1961): *The pronunciation of English in the Atlantic States*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.

LABOV, W. (1963): The social motivation of a sound change. *Word*, 19, s. 273–309.

LABOV, W. (1964): *The social stratification of English in New York City*. Columbia University dissertation. New York.

MICHAEL, JOHN W. (1962): The construction of the social class index. In: *Appendix A-1, Codebook, Mobilization for Youth, 214 East 2nd St.* New York, N. Y.